

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

УДК 332.146

ТАРИФНА ПОЛІТИКА У ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

М. М. Гузь, к.е.н., ст. викладач

К. М. Бондаренко, студентка
ДВНЗ «УАБС НБУ»

У статті досліджено цінову політику щодо житлово-комунальних послуг, виділені найважливіші проблеми розвитку житлово-комунального господарства України та основні шляхи їх вирішення; на основі порівняльного аналізу з європейськими країнами, визначено можливі напрямки реформування вітчизняного комунального сектору.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство (ЖКГ), житлово-комунальні послуги, тарифи на послуги ЖКГ.

Постановка проблеми. Сучасний стан житлово-комунального господарства України вимагає впровадження комплексу реформ, які б дозволили модернізувати дану галузь у відповідності до сучасних економічних реалій. Однією із ключових проблем у цьому процесі є питання ціноутворення тарифів на послуги ЖКГ.

До 1995 року в Україні існувала система державних дотацій на житлово-комунальні послуги, яка була орієнтована, насамперед, на безпосереднє покриття витрат виробників цих послуг. Фінансова допомога житлово-комунальному господарству з боку уряду складала у 1994 році близько 8% усіх бюджетних витрат, або 8,8% ВВП України. В той же час, частка споживачів в оплаті послуг становила лише близько 4% від їх реальної вартості [1].

В умовах переходу до ринкової економіки система державних дотацій виявилась нежиттєздатною і стала гальмом на шляху соціально-економічних перетворень в Україні. Саме тому у лютому 1994 року Уряд розпочав реалізацію програми реформування житлово-комунального господарства, в рамках якої, зокрема, передбачалося поетапне запровадження механізму повної оплати житлово-комунальних послуг сім'ями з достатніми доходами, за рахунок чого основний фінансовий тягар на покриття витрат житлово-комунального сектора економіки поступово перейшов з держави на споживачів цих послуг [1].

До 2013 року тарифи на житлово-комунальні послуги періодично підвищувались, але не спостерігалось різких стрибків, якими відзначився 2014 рік. Отже, питання причин цінових стрибків, обґрунтованості тарифів та їх частки у структурі витрат домогосподарств, набуває актуальності та вимагає глибокого порівняльного аналізу особливо в умовах євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам ціноутворення на послуги житлово-комунального господарства останнім часом присвячено багато публікацій. Такими науковцями як Д. О. Устіновим, Т. Г. Ровенчаком був здійснений аналіз проблем та шляхів вдосконалення сучасної тарифної політики на послуги ЖКГ. Т.І. Бон-

дарєва, Г.М. Голованьова, А.І. Осадчук дослідили механізм забезпечення економічної ефективності тарифної політики в сфері комунальних послуг України. Адаптацію до умов України досвіду інших країн світу стосовно розвитку ЖКГ досліджував А. Г. Єгіозар'ян.

Невирішені частини досліджуваної проблеми. Наукові здобутки цих та інших вчених мають важливе значення. Але при розгляді проблеми ціноутворення не враховувалися сучасні події, пов'язані з необхідністю залучення зарубіжних позичок в умовах економічної та політичної кризи, що істотно впливає на тарифну політику держави.

Метою статті є аналіз проблеми тарифної політики у житлово-комунальному секторі України, визначення шляхів її вирішення на основі порівняльного аналізу та дослідження європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу. У 2014 році Міжнародний валютний фонд (МВФ) висунув ряд вимог, які повинна виконати Україна, для отримання кредиту. Серед яких і підвищення цін на газ для муніципальних підприємств на 50%, а для приватних споживачів удвічі. Збільшити вартість електрики на 40%. Дозволити встановлення цін ЖКГ. Збільшити акциз на бензин на 60 євро [2].

МВФ вважає, що в Україні низькі тарифи на газ для населення. Так, наприклад, в Румунії тарифи на газ для населення близько 414 дол. за тис. куб., у Польщі більше 600 дол. за тис. куб, а в Україні всього 85 дол. [3].

Національна комісія регулювання комунальних послуг (НКРКП) підвищила тарифи на комунальні послуги для населення ще у квітні-травні 2014 року (набула чинності з липня) в середньому на 40% після відповідного рішення Кабміну. Таким чином були частково виконані вимоги МВФ.

В залежності від суб'єктів господарювання тарифи поділяються на тарифи для домогосподарств, бюджетних установ та виробничого сектору, які суттєво різняться між собою. Для населення тарифи, в порівнянні з бюджетними установами та виробничим сектором, встановлюють-

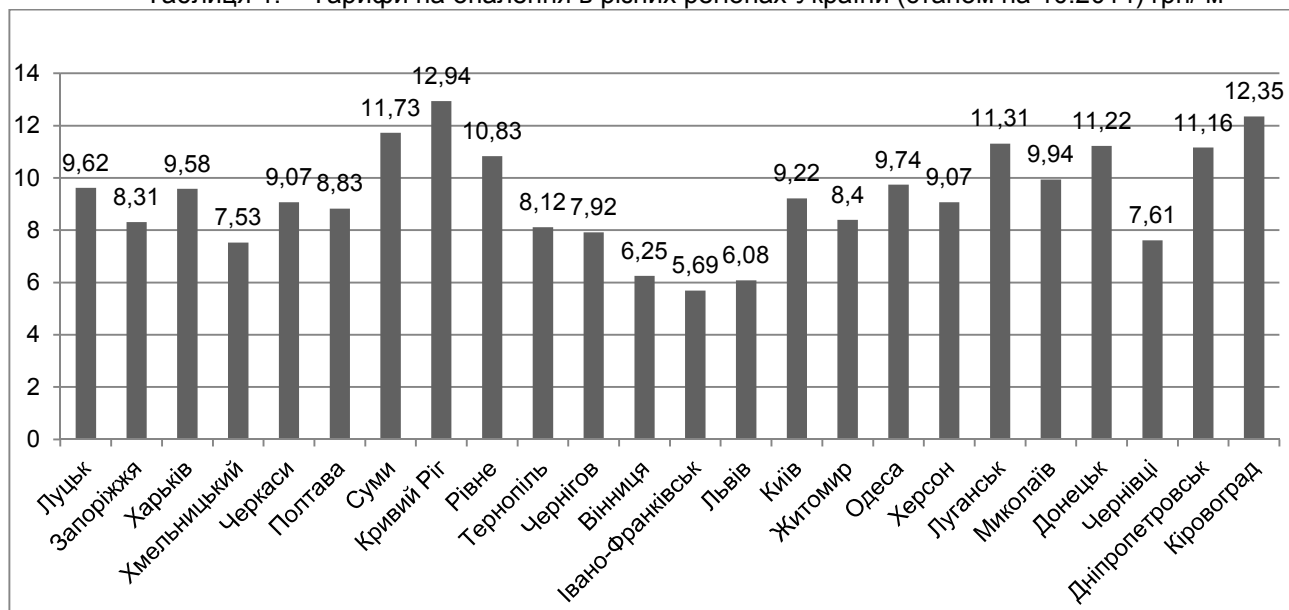
ся найменші. Державні установи та підприємницький сектор мають тарифи майже на однаковому рівні але частіше за все перші мають деякі тарифні пільги.

Відповідно до постанов НКРКП, відбулись зміни тарифів для бюджетних установ та інших споживачів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення у 14-ти областях (Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Київ).

На кінець 2014 року тарифи для населення на послуги з теплопостачання в середньому зросли на 15% у порівнянні з попереднім роком і склали у розрахунку на 1 кв. м. 10-11 грн. [4]. Тарифи для населення на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення в середньому зросли на 31% та 47,7% відповідно. Тарифи на послуги з утримання житла (квартирна плата) залишились без змін.

За даними таблиці 1 можна зробити висновок, що тарифи на опалення в різних регіонах суттєво відрізняються.

Таблиця 1. – Тарифи на опалення в різних регіонах України (станом на 10.2014) грн/ м²

1 гікалорія (Гкал) теплової енергії, наприклад, у м. Києві коштує 237,7 грн., а у Рівненській області – 453,56 грн., що у 1,9 рази більше.

За 1 квадратний метр опалювальної площі протягом опалювального періоду в Одеській області сплачують 3,37 грн., а у Рівненській 10,83 грн., що у 3,2 рази більше.

Тарифи для населення з централізованого гарячого водопостачання також суттєво різняться: за 1 кубічний метр води платять від 11,92 грн. у Сумській області до 28,32 грн. у Львівській (більше у 2,4 рази); з однієї особи в місяць за відповідними нормами споживання сплачують від 44,34 грн. у Сумській області до 107,29 грн. у Запорізькій (більше у 2,4 рази) [5].

Така відмінність у вартості комунальних послуг стає можливою, тому що підприємства надають різний обсяг послуг та мають різну структуру витрат. Одні використовують для виробництва теплової енергії газ, інші – вугілля. Відрізняється технічний стан мереж, заходи щодо енергозбереження. Крім того, перегляд тарифів залежить від того, коли останній раз їх переглядали для того чи іншого підприємства.

Для визначення обґрунтованості тарифів в

умовах євроінтеграційних процесів, доцільно провести аналіз вартості комунальних послуг деяких країн Європи та вартості використовуваних ресурсів.

В Європі фактично відсутнє поняття «житлово-комунальних послуг». Європейський споживач, на відміну від українського платить за воду, світло, газ як за будь-який інший товар. Галузь ЖКГ, не дивлячись на наявність природних монополій, підпорядковується законам ринку, який для неї створює держава. Природні монополії – газо-, водо-, енергопостачальні компанії перебувають як у муніципальній, так і в приватній власності, але свою діяльність узгоджують з національними регуляторами. Житлові послуги – прибирання територій, обслуговування ліфтів – конкурентний ринок. Такі послуги надаються керуючими компаніями, яких обирає споживач. Всі ціни на послуги ЖКГ покривають собівартість виробництва, постачання і транспортування ресурсів і енергії, а також передбачають маржинальність учасників ринку. Тому в ЄС не існує таких понять як перехресне субсидування, тарифна різниця і економічно необґрунтований тариф. Централізоване теплопостачання, наприклад, у країнах За-

хідної Європи, фактично замінюють автономним та індивідуальним опаленням, крім того, популярне використання дорогих альтернативних джерел енергії, наприклад, сонячних батарей.

Розмір комунальних платежів залежить в основному від обсягу споживання. Оскільки всі будинки оснащені приладами комерційного обліку, тобто лічильниками, його дуже легко визначити і контролювати. Разом з тим, оплата виключно житлових послуг визначається з урахуванням площі будинків і прибудинкових територій. Відповідно, сума оплати визначається для кожного споживача окремо.

У європейських країнах на воду, газ, електрику та вивезення сміття щорічно йде приблизно 2-4% від вартості нерухомості. Наприклад, в Італії та Німеччині власники квартир площею 70-80 кв.м. в середньому сплачують 2,2 – 2,5 тис. євро у рік. У Латвії та Болгарії – приблизно 800 – 1 тис. євро у рік.

Примітно, що найдорожча вода в світі – у Німеччині. Німці платять близько 2 євро за кубометр води, що в 4 рази більше, ніж в США і в 2 рази дорожче, ніж в Австралії. У Чорногорії кубічний метр води обійдеться жителю в 0,54 євро, а в Іспанії – всього в 0,16 євро, але доведеться щомісяця вносити ще й абонплату в розмірі 6,79 євро у місяць [6]. В Україні за 1 кубометр холодної води споживачі сплачують в середньому 4,6 грн., що майже у 10 разів менше ніж у Німеччині.

Що стосується платежів за газ у європейських країнах, то лідером за вартістю газу є Швеція, де в перерахунку на українські гривні мешканці платять за 11,46 грн. за кубічний метр. На другому місці – Данія, де 1 м³ газу обійдеться жителям у 11,38 грн. [6], в той час, як в Україні споживач

сплачує 1,3 грн. за м³.

У Туреччині рідко підводять газ до будинків, власникам нерухомості частіше доводиться використовувати електричне опалення або купувати газові балони. Схожа ситуація і в Чорногорії – на узбережжі газифікацією ніхто не займається. Заправлений балон привізного газу коштує 40-60 євро. Сім'ї з чотирьох осіб одного балона вистачає в середньому на три місяці [8].

Вартість електроенергії в Європі також сильно різниться в залежності від країни. У Болгарії, наприклад, за 1 кіловат енергії доведеться заплатити 0,01 євро, а в Чорногорії тариф змінюється залежно від часу доби – вночі електроенергія коштує 0,06 євро, вдень – 0,08 євро. В Іспанії мешканці платять також 0,08 євро за 1 кіловат за лічильником за спожиту електроенергію, однак доплачують ще 0,54 євро в місяць в якості абонплати.

Лідирує з оплати за електроенергію Данія, тут за 1 кіловат споживачі платять 0,44 євро, на другому місці Німеччина – 0,42 євро за 1 кіловат [6].

В рамках питання обґрунтованості тарифів в Україні, необхідно розглянути частку витрат на комунальні платежі в структурі доходів споживачів та вартість ресурсів, що використовуються в комунальному господарстві, а також порівняти їх з європейськими.

З даних таблиці 2 можна зробити висновок, що в середньому населення України витрачає близько десятиї частини своїх доходів на оплату комунальних платежів. В той час як населення деяких розвинутих країн сплачують близько 20% своїх доходів до комунальних господарств.

Таблиця 2. – Структура кінцевого споживання домашніх господарств у окремих країнах світу, %

Країна	Разом	У тому числі							
		продукти харчування, напої та поточні вироби	одяг і взуття	оплата житла та комунальних послуг	меблі та обладнання для будинку	медичні послуги	транспорт і зв'язок	відпочинок, культура і освіта	інше
Велика Британія	100	14,5	5,1	14,9	5,1	8,8	13,7	17,1	20,9
Угорщина	100	23,9	4,7	16,7	5,7	9,9	15,7	14,9	8,5
Німеччина	100	12,4	5,2	19,1	5,7	10,4	13,7	14	19,5
Італія	100	15	7,9	16,7	8,1	10,4	13,2	14,1	14,7
Португалія	100	19,6	6,7	9,1	6,4	9,3	17,2	16,4	15,3
Росія	100	38,7	11,4	5,8	4,5	7,4	11,3	9,6	11,3
Україна	100	45,4	4,7	9,3	2,2	7,6	8,7	11,2	10,9
Швеція	100	11,8	3,8	21,4	3,4	10,4	11,3	17,3	20,65
Ізраїль	100	17,5	2,9	21,4	6,5	10	9,8	19,4	12,5
Японія	100	15,5	5	20,8	4,5	10,6	10,3	12,8	20,6
США	100	8,7	5	15,8	4,8	15,9	12	16,7	21,1

Щодо вартості ресурсів, то розглянемо це питання на прикладі вартості російського газу, який споживають більші європейських країн та Україна.

Найбільшими споживачами російського газу в Європі є Німеччина, Туреччина, Італія, Польща і Великобританія. Найменше купують Македонія, Боснія і Герцеговина та Швейцарія [9].

Як бачимо з таблиці 2, вартість закупівлі ресурсів також істотно різниться в залежності від країн. Так, наприклад, у 2013 році деякі країни

колишнього СРСР сплачували за 1000 м³ блакитного палива 262,1 \$, а Україна – 413,5 \$.

Таблиця 3. – Обсяги та вартість експорту газу «Газпромом» до різних країн

Дата	В Україну		В Європу		В країни колишнього СРСР	
	Обсяг поставок, млрд. м ³	Середня ціна, \$ за 1000 м ³	Обсяг поставок, млрд. м ³	Середня ціна, \$ за 1000 м ³	Обсяг поставок, млрд. м ³	Середня ціна, \$ за 1000 м ³
2006	55,1	95	161,5	261,9		88,6
2007	54,3	130	168,5	269,4	96,5	110,9
2008	47,2	179,5	184,4	407,3	96,5	159,2
2009	37,8	259,4	148,3	296,7	56,7	202,1
2010	36,5	260,7	148,1	301,8	70,2	231,7
2011	40	309	156,6	383	81,7	289,5
2012	32,9	426	151	385,1	66,1	305,3
2013	25,8	413,5	126,8*	382,5*	42,2*	262,1
2014, I кв.	н.д.	268,5	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
2014, II кв.	н.д.	485	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.

*Дані за три квартали 2013р.

Отже, порівняно з європейськими, низькі тарифи в Україна не можна пояснити дешевими ресурсами або малими доходами, а отже їх підняття в певній мірі обґрунтоване ринковими цінами.

Характерною особливістю встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги в більшості європейських країн є те, що їх затвердження здійснюється переважно органами місцевої влади, а центральні органи беруть тільки опосередковану участь, встановлюючи певні директиви та обмеження.

Наприклад, у Чехії органом, який виконує функції щодо застосування, регулювання та контролю цін товарів, іншого майна та майнових прав, а також видає юридичні рішення щодо регулювання цін, є управління цінової політики у складі Міністерства фінансів. У сфері житлово-комунального господарства до компетенції Міністерства фінансів відноситься регулювання цін, тобто центральний орган визначає мінімальний часовий проміжок для оголошення збільшення ціни, або мінімальний термін, по завершенні якого можна підвищувати ціни, або часткове обмеження повторного збільшення цін.

Найбільш поширеним методом регулювання тарифів є декларування зміни ціни. Наприклад, оператор на ринку телекомунікації подає в агенцію заявку. Відповідальна особа агенції перевіряє, чи всі витрати є ефективними, та визначається ціна, яка б забезпечила відшкодування цих витрат. Не визнаються безнадійні борги, зниження обсягів виробництва через простої або з інших причин, – це вважається неефективним утриманням майна. Отже, принцип перевірки обґрунтованості витрат простий: ефективні витрати, які були б за умов конкуренції, мінус ефективна ціна.

Якщо є кілька видів діяльності, то визначається питома вага кожного виду і витрати діляться пропорційно до обсягів виробництва кожного виду або до кількості зайнятих працівників.

Обов'язкова умова інвестиційних вкладень – це отримання прибутку. Щоб інвестиція себе виправдала і забезпечувалось довготермінове інвестування, дозволяється включення до витрат відсотки за кредит.

Нарахуванням плати за прибирання і утримання доріг, каналізацію, вивіз та утилізацію сміття, наприклад, в Німеччині займаються податкові відомства на місцевому рівні, які підпорядковані міським радам. Розмір плати за зазначені послуги не може перевищувати витрат, тобто прибуток у тарифах не передбачається. Плата нараховується за фактичним обсягом споживання, а коли це неможливо – розрахунковим методом. Наприклад, розрахунковим методом визначається обсяг стоків: брудні стоки дорівнюють обсягу спожитої свіжої води за попередній рік, дощові – у залежності від площі покриття (поверхні). Плата за забруднену воду і утилізацію відходів є обов'язковою для кожного громадянина. Тарифи встановлює міська рада один раз на рік.

Підставою для формування тарифу на послуги з водопостачання та водовідведення у Польщі є мінімальні надходження. Мінімальні надходження – це «розмір надходжень у даному планово-фінансовому році, який забезпечує безперебійне постачання водою належної кількості та якості і водовідведення, і необхідний водоканалізаційному підприємству для покриття обґрунтованих витрат, пов'язаних з забором води, експлуатацією, обслуговуванням і розбудовою водопровідних і каналізаційних мереж, та отримання прибутків» [7].

Досить корисним є аналіз досвіду вирішення проблеми реформування житлово-комунального господарства в зарубіжних країнах. Цей процес свого часу пережили всі розвинуті країни світу. Шукаючи виходу зі складної ситуації, уряди держав проводили політику, що мала забезпечити державну підтримку підприємств житлово-комунальної сфери і, водночас, сприяла якомога широкému залученню приватного сектора до надання послуг, в результаті чого виникло і

Вісник Сумського національного аграрного університету

Серія «Економіка і менеджмент», випуск 5 (64), 2015

набуло розвитку конкурентне середовище. Це підвищило ефективність надання житлово-комунальних послуг і знизило їх вартість.

Висновок. Для стабілізації ситуації, що виникла під час встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги, а також вчасного вжиття заходів реагування необхідні чіткі шляхи вирішення проблеми.

Вимоги щодо реформування всієї системи ЖКГ лежать у площині розмежування функцій формування та встановлення тарифів на комунальні послуги між Національною комісією, що здійснює регулювання у сфері комунальних послуг, та органами місцевого самоврядування. Зокрема, пропонується залишити за Національною комісією функції з перевірки та контролю за правильністю формування витрат із надання відповідного висновку, а органи місцевого самоврядування на підставі цього висновку затверджуватимуть тарифи. При цьому необхідно впроваджувати уже згадану вище оптимізацію витрат, шляхом включення у тарифи тільки ефективних затрат та обмеження адміністративних витрат.

Одночасно необхідні зменшення непродуктивних витрат, зокрема шляхом використання сучасних ресурсозберігаючих технологій та ство-

рення конкурентного середовища. Позитивом є те, що органи місцевого самоврядування зможуть затвердити тарифи у розмірі економічно обґрунтованих витрат, які підтверджені незалежною установою. Недоліком є те, що Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, не має територіальних підрозділів, а тому перевірка обґрунтованості та правильності формування тарифів і надалі відбуватиметься централізовано, а відтак уникнути бюрократичної тяганини не вдасться.

Для споживачів цей шлях носить більш негативний характер, оскільки у зв'язку з тим, що впродовж тривалого часу тарифи не переглядалися, різкого підняття тарифів уникнути не вдасться, хоча є очікування щодо покращення якості послуг.

З огляду на соціальні наслідки і невідготовленість фінансової системи до організації належної підтримки малозабезпечених верств населення внаслідок приведення цін і тарифів на комунальні послуги до економічно обґрунтованого рівня, перехід до нової моделі ціноутворення у сфері комунальних послуг повинен відбуватися поступово та поетапно.

Список використаної літератури:

1. Історія тарифної політики в Україні. Аналітичний огляд № 2. – К. : ПАДКО / Агентство США з міжнародного розвитку. – 2001.
2. Каплін назвав 10 вимог МВФ до України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2014/03/10/258816_kaplin_nazval_10_trebovaniy_mvf.html
3. Чому МВФ вимагає підвищити тарифи ЖКГ для населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/news/~/325333>
4. Карта тарифів: скільки буде платити населення за гарячу воду та опалення в різних регіонах країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biz.liga.net/all/tek/stati/2866920-tsena-teplarochemu-sumy-platyat-vdvoe-bolshe-ivano-frankovska.htm>
5. Довідка про рівень тарифів на житлово-комунальні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dci.gov.ua/news/529-dovdka-pro-rven-tarifv-na-zhitlovo-komunaln-poslugi-stanom-na-31072014.html>
6. Тарифи ЖКГ у різних країнах світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cre8tivez.org/nedvijimost/tarifi-zhkg-u-riznih-krayinah-svitu/>
7. Порядок формування та затвердження тарифів на житлово-комунальні послуги в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/2011-07-20-17-42-30/1680-poriadok-formuvannia-ta-zatverdzhennia-taryfiv-na-zhytlovo-komunalni-posluhy-v-ukraini.html>
8. «Дорогою ціною»: скільки коштує утримання житла у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/dorogoyu-cnoju-skilki-koshtuje-utrimannja-zhitla-u-svt-37796>
9. Ціна питання. Скільки європейцям коштує російський газ світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3377201-tsina-pytannia-skilky-yevropeitsiam-koshtuie-rosiiskiy-haz>

Гузь М.М., Бондаренко К.М. Тарифная политика в жилищно-коммунальном секторе Украины

В статье исследовано ценовую политику в отношении жилищно-коммунальных услуг, выделены важнейшие проблемы развития жилищно-коммунального хозяйства Украины и основные пути их решения; на основе сравнительного анализа с европейскими странами, определены возможные направления реформирования отечественного коммунального сектора.

Ключевые слова: жилищно-коммунальное хозяйство (ЖКХ), жилищно-коммунальные услуги, тарифы на услуги ЖКХ.

Huz M., Bondarenko K. Tariff policy in the residential sector of Ukraine

The housing and utilities price policy are explored, the most important problems of housing in the arti-

cle. Using the comparative analysis of European countries possible areas for reform of the domestic housing sector are identified.

Keywords: housing and communal services, public utilities, utility tariffs.

Дата надходження до редакції: 16.03.2015 р.

Рецензент: д.е.н., професор Чупіс В.А.

УДК 339.172:338.43(631)

ГЕНЕЗИС ІНСТИТУТУ БІРЖИ ТА РОЛЬ В НІЙ ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ПРОДУКЦІЄЮ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ, ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ І ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Є. М. Улько, к.е.н., доцент, Харківський національний університет ім. В.В. Докучаєва

Проаналізовано генезис інституту біржі від її початкових форм становлення до сучасної. Наведено періодизацію біржової торгівлі в світі та роль торгівлі сільськогосподарською продукцією на її етапах еволюції. Досліджено процес і порядок змін у формуванні повноцінних ознак сучасної біржі за такими напрямками впливу як: технологічний, організаційно-управлінський і функціональний.

Ключові слова: генезис, інститут біржової торгівлі, товарна біржа, біржовий ринок, ф'ючерс, опціон, сільськогосподарська продукція, технологія торгівлі, функції біржі.

Постановка проблеми. Процес становлення сучасного інституту біржі як однієї з форм оптової торгівлі був досить складним. Важливу роль в розвитку біржової торгівлі відіграла сільськогосподарська продукція. Остання займала чисельне місце і в інших формах організованого ринку (базари, ярмарки, аукціони тощо), але найбільшого свого розвитку набула саме при біржовій формі. В цьому контексті варто зазначити, що саме сільськогосподарська продукція і продовольство найбільше впливало на створення первісних запитів щодо пришвидшення обороту продаж, зменшення впливу окремо взятих учасників ринку та визначення вільних цін.

Це стало можливим за рахунок властивостей певних видів сільськогосподарської продукції як рослинництва, так і тваринництва. До них варто віднести: формування великих партій, тобто здатності кількісного сполучення або приєднання товарів, об'єднуючи в значний обсяг пропозиції, що виставляється на торги, крім цього продукція мала певну внутрішню якість, що дозволяло розглядати товар за його відсутності на самому майданчику, не менш важливою ознакою є його однорідність та заміненість на аналогічну партію. Як бачимо це об'єктивно спонукало до розвитку біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, проте з розвитком останнього, вся біржова торгівля докорінним чином змінилася.

Найсуттєвіші зміни в процесі історичного розвитку біржової торгівлі стосувалися центрального об'єкту, а саме «біржового товару» – об'єкта торгів, який в своєму еволюційному розвитку призвів до появи строкового ринку. Для останнього характерним вже не є торгівля фізичним товаром, а навпаки, специфічними інструментами без яких не можливо ефективно розвиватися цілим галузям, економікам країн і в цілому світу.

Тому в ході генезису інституту біржі як форми оптової торгівлі варто розглянути складові елементи, що відображають ключові аспекти в діяльності сучасної біржової торгівлі, а саме тех-

нологічний, організаційно-управлінський і функціональний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченням проблем становлення сучасної біржової торгівлі, а також передумовами її зародження, «фенотипами» її змін, займалися закордонні і вітчизняні вчені, і дослідники з даної галузі як: Б.Л. Беренштейн [1,2], А.І. Берлач [3], О.І. Дегтярьова [4], Г.Я. Резго [7], М.О. Солодкий [11], О.М. Сохацька [12], О.М. Третяк [1,2,14], В.О. Яворська [15], А.І. Янковська [16] та багато інших.

Зважаючи на вагомий вклад вчених у дослідженні даного напрямку, залишається ряд нерозкритих подій та процесів генезису інституту біржі та торгівлі на ній сільськогосподарською продукцією за окресленими аспектами.

Постановка завдання (ціль). Дослідити процес генезису інституту біржі та ролі в ньому торгівлі сільськогосподарською продукцією, конкретизуючи та виокремлюючи його за відповідними змінами в технологічному, організаційно-управлінському і функціональному напрямках впливу на становлення повноцінних ознак сучасної біржі.

Виклад основного матеріалу. Актуальність досліджень еволюції біржової торгівлі пов'язано з тим, що цей процес дозволяє розкрити передумови виникнення та вдосконалення механізму її функціонування, зрозуміти логіку і хід її розвитку як форми оптової торгівлі, що тісно пов'язана з виробничою сферою та в значній частині нею обумовленою. На думку О.М. Третяка [14, с.446], поява біржових інституцій є результатом еволюції взаємовідносин сфери виробництва та торгівлі. Виробництво та торгівля мають нерозривний зв'язок оскільки торгівля є тим ланцюжком, що з'єднує виробництво з оточуючим світом.

Як стверджує О.М. Сохацька, біржі – як закономірний результат еволюції форм гуртової торгівлі і способів торгів – виникли в епоху нагромадження початкового капіталу [12, с.31].

Вісник Сумського національного аграрного університету